Иду Н. Габровски, за добро поз
спо по служба след войната
и добри стол

ТОДОРЪ СТАНКОВЪ

№ 143 20/1932 г. автора

ПРАЗДНУВАНЕТО ДЕНЯ

НА

СВ. СВ. КИРИЛЪ И МЕТОДИЙ

ВЪ ТУРСКО ВРЕМЕ

ВЪ МАКЕДОНИЯ

(СПОМЕНИ И ПРЕЖИВѢЛИЦИ)

СЪ ПОВЕЧЕ ОТЪ 35 ХУБАВИ ИЛЮСТРАЦИИ

ПЕЧАТАРСКА КООПЕРАЦИЯ „ЕДИСОНЪ“ — СОФИЯ

ТОДОРЪ СТАНКОВЪ

ПРАЗДНУВАНЕ ДЕНЯ НА СВ. СВ. КИРИЛЪ И МЕТОДИ ВЪ МАКЕДОНИЯ ВЪ ТУРСКО ВРЕМЕ.

(Спомени и преживѣлици).

Празднуването деня на светитѣ Равноапостоли Св. Св. Кирилъ и Методий — 11 май ст. стилъ — води началото си още

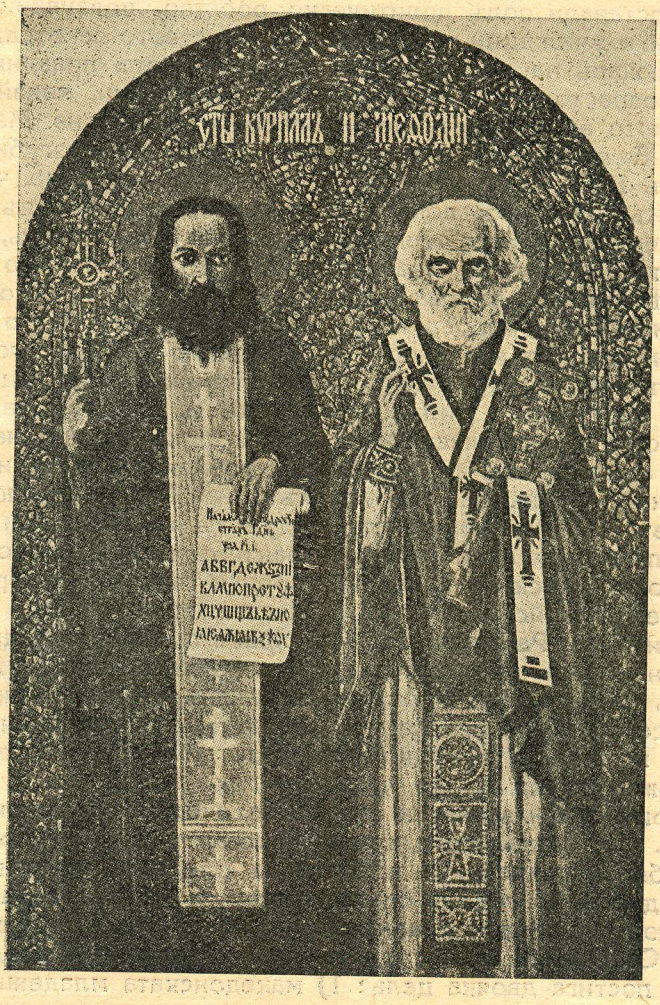

отъ времето на черковната борба за създаване *Екзархията*, а следъ създаването ѝ — отъ 1885 година, по случай *хиляда го-*

дишнината отъ смъртьта на Св. Методий, Екзархията обяви деньтъ 11-ий май за църковенъ и училищенъ праздникъ, като праздникъ на просвѣта и култура — праздникъ на славянскитѣ просвѣтители, двамата братя *св. св. Кирилъ и Методий*, родомъ отъ гр. *Солунъ*, които дадоха славяно-българската азбука и писменность.

Паметьта на Св. Равноапостоли се почита и тачи отъ всички славяни, но не се празднува отъ никоя славянска нация, като праздникъ на просвѣтата. Единствени ние българитѣ, като най-късно освободени отъ чуждо черковно и културно робство, следъ създаване на екзархията въ Цариградъ и освобождението на *България*, на 1885 година на *11-ий май*, дадохме изразъ на своитѣ чувства къмъ паметьта на Св. Равноапостоли, а ние македонцитѣ частно, останали подъ политическо робство, ползувайки се отъ черковни и училищни права, на праздненството се отдадохме съ всичката жарь на изстрадалата ни душа и отъ праздникътъ на Св. Равноапостоли създадохме вторъ Великденъ, чакайки и политическото ни възкресение — освобождението на Македония.

Въ България едва напоследъкъ, следъ като изгубихме войнитѣ отъ 1912 — 1918 години, на праздника се даде чисто националенъ характеръ, докато по-рано се е празднувалъ само по официаленъ редъ като черковно училищенъ праздникъ, а народа е взималъ участие въ праздненството до толкова до колкото мѣстнитѣ фактори въ разнитѣ мѣста сж схващали неговото културно значение и, споредъ това, сж му придавали чисто възпитателно значение за младежьта. Въ Македония, обаче, тоя праздникъ отъ край време и до последнитѣ моменти на националенъ подемъ, праздника е билъ *всенароденъ* и е билъ празднуванъ повсемѣстно най-тържественно като народна проява на сплотеностя и единомислие въ народнитѣ стремежи и желания за политическа свобода. Даже неуспѣхътъ на *Илинденското възстание* презъ 1903 година не сломи духътъ на народа и праздникътъ запази своя националенъ характеръ дори и по-късно презъ новия потиснически режимъ на сърби и гърци, въ първитѣ години следъ Ньойския договоръ. И сега даже, макаръ сърбитѣ да обявиха Св. Равноапостоли за *прави сърби*, а праздника — за черковенъ праздникъ, македонеца, неможейки явно да даде своя избликъ на възторгъ и национално съзнание, както нѣкога, задоволява се потайно да предава на подрастващето поколение, чрезъ разкази и спомени, значението на този день за Македония, и по тоя начинъ държи будно *националното съзнание* и духъ на народа, притисканъ всячески отъ деспотическия вражески режимъ. Само съ това съзнание и духъ на българина въ Македония може да се обяснятъ идейнитѣ подвизи на плеядата народни труженици и днесъ, 15 години следъ новото заробване на Македония. Като илюстрация на това, нека разкажа бегло какъ се празднуваше нѣкога Св. Кирилъ и Методи, въ разни мѣста въ Македония. Съ това се постига двояка цель: 1) македонската младежь въ България да се възпита въ духътъ на старинната македонска традиция и 2) да подсетя бащитѣ, майкитѣ и по-старитѣ братя и

сестри на подрастващето поколение да възпроизведатъ предъ него или да му разкажатъ при разни случаи начинътъ на празднуването на национални празници и тържества отъ всекакъвъ родъ, имащи що-годе възпитателно значение за въздигане и закрепване на тѣхното македонско съзнание и, най-после, да подсетя любознателнитѣ македонци по-често да нн разказватъ чрезъ нашитѣ вестници и списания своитѣ спомени било за празднуването на такива празници, било да възпроизвеждатъ при разни

Храма Св. Св. Кирилъ и Методий, на височина 1130 м. при наблюдателница „Радость“ — въ Чехия.

случаи разнитѣ традиционни тържества и обичаи отъ македонски произходъ. *Нека въздигнемъ въ култъ да пѣемъ* своитѣ чисто народни пѣсни, да възкресимъ нашитѣ старинни обичаи, да се веселимъ и тържествуваме *по македонски*, да възсъздадемъ и демонстрираме при разни тържествени случаи нашата старинна национална носия и пр.

Само по тоя начинъ ние, македонцитѣ ще се запазимъ като народъ и ще добиемъ свободата на родината си, както България следъ 500 годишно робство, чехитѣ, поляцитѣ, ирландцитѣ и др. заробени и потиснати народи, следъ вѣковно робство, получиха политическата си свобода. *Само народъ, който пази свѣто своитѣ обичаи, нрави и традиции и ги тачи като светини не може да се претопи и асимилира.* Най-ясенъ и близъкъ примѣръ за това сж нашитѣ братя въ Македония. Нека ние прокуденицитѣ на Македония, кждето и да се намираме, да живѣемъ, да мислимъ и да действуваме *по македонски* и . . . само за *Македония!*

* * *

Честуване 1000 годишнината на Св. Св. Кирила Методия въ гр. Прилепъ.

Презъ учебната 1884/85 г. бѣхъ ученикъ въ отдѣленията на основното ни училище въ гр. Прилепъ, което се помѣщаваше

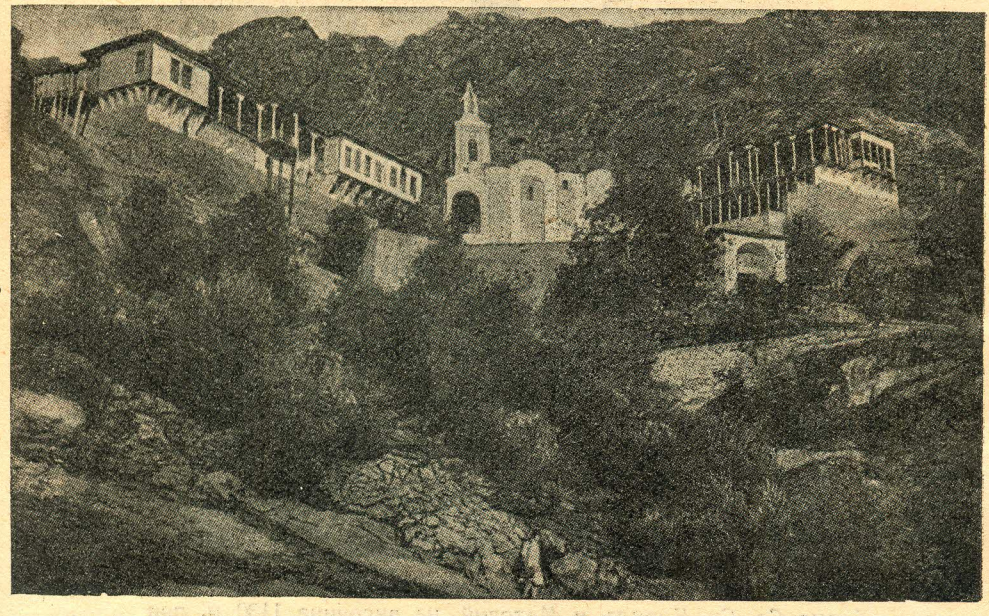

Манастиря Св. Арахангелъ въ с. Варошъ — Прилѣпско

въ масивното каменно, двуетажно здание, построено въ голѣмия черковенъ дворъ, северо-източно отъ черквата „Успѣние на Св. Богородица". Издръжката на училищата ставаше отъ доходитѣ на черквата, единствена въ цѣлия градъ. Въ Варошката махла по-късно се откри параклисъ и основно училище при него, а въ разнитѣ по-отдалечени махали имаше частни училища и забавачници, ржководени отъ стари даскали по взаимната метода.

Черковната ни община, благоустроена отъ ранни години на възраждането ни, бѣше насочила всичкото си внимание за издръжката и благолепието на храма и издръжката на училищата въ града. Подъ нейно ведомство бѣше и манастира Трескавецъ, който бѣше доста богатъ и имаше много полски и градски имоти, почти въ цѣлата околность. Имотитѣ и доходитѣ, както на черквата, така и на мънастиря, бѣха създадени отъ добре организиранитѣ еснафски сдружения, около 30 — 40 на брой — всѣки еснафъ бѣше организиранъ въ отдѣлно сдружение и всѣки еснафъ проявяваше похвално съревнование за да увеличи своитѣ доходи, а оттамъ и доходитѣ на черквата и мънастиря. Тия еснафски сдружения бѣха главната опора на черковно-училищната община въ всѣко отношение. Тѣ изиграха голѣма роля при изгонването на гръцкия владика и при създаването на Екзархията. Еснафитѣ, воглаве на черковната община — това бѣха законодателнитѣ тѣла на града и бѣха си създали име и тяжесть предъ

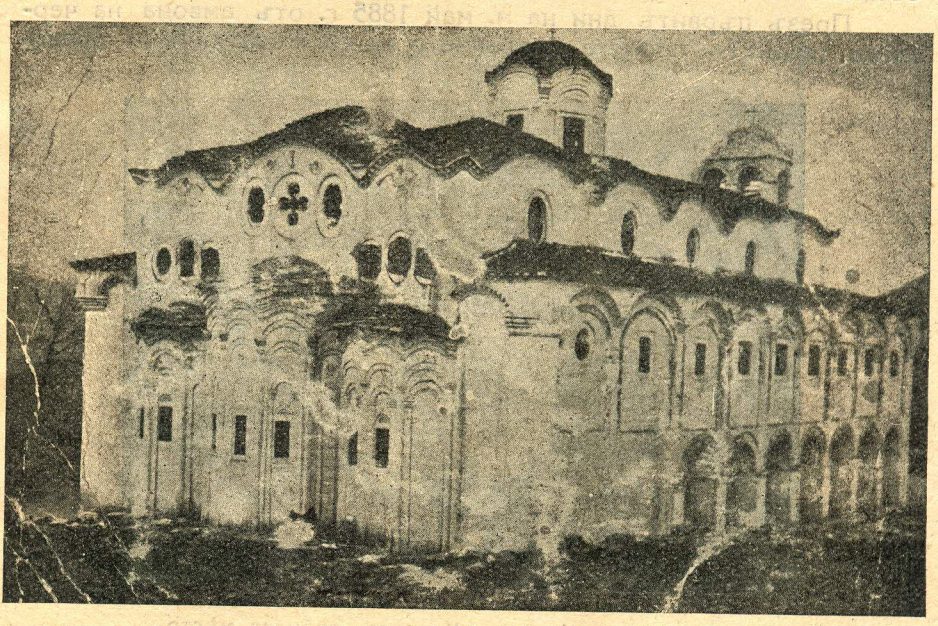

Знаменитата по голѣмина и архитектура българска черква
въ с. Крушево — Демиръ-Хисарско (Сѣрско)

официалната турска власть, та при важни случаи, даже и отъ политически характеръ, тѣхната воля и искания бѣха решаващи. Провинилъ се каймакаминъ или другъ висшъ турски чиновникъ трѣбваше да се уволни и замѣсти съ другъ честенъ такъвъ; подаванитѣ писмени протести и арзовали до по-висшата власть непремѣнно носѣха печатитѣ на еснафитѣ и черковната община. И винаги почти резултатитѣ сж бивали благоприятни, поради тая

сплотеность и единомислие срѣдъ българското население, което бѣше въ грамадно болшинство въ града.

При това положение на нѣщата, само по себе се разбира, че черковно-училищнитѣ работи бѣха въ отличенъ редъ и касата на общината бѣ въ цвѣтущо състояние. Благодарение на това и поради сѫществуващия сговоръ между народа, Прилепъ се бѣ снабдилъ съ масивна сграда за училище не много следъ възобновяването на храма „Успѣнието на св. Богородица", извършено въ пъртата половина на 19 вѣкъ (1838 година). Долния етажъ на „старото училище" (има и по-ново изградено предъ 1890/95 г.) се състоеше отъ 6 голѣми стаи, а по срѣдата имъ — обширенъ салонъ, раздѣленъ съ голѣми колони на 3 успоредни по-малки салончета, които въ по-ново време, чрезъ дървени прегради, образуваха по 3 — 4 класни стаи. А горния етажъ се състоеше отъ 5 — 6 паянтови стаи за прогимназията и заседателна зала за общината.

Презъ първитѣ дни на м. май 1885 г. отъ амвона на черквата дяконътъ прочете посланието на св. Екзархия до право-

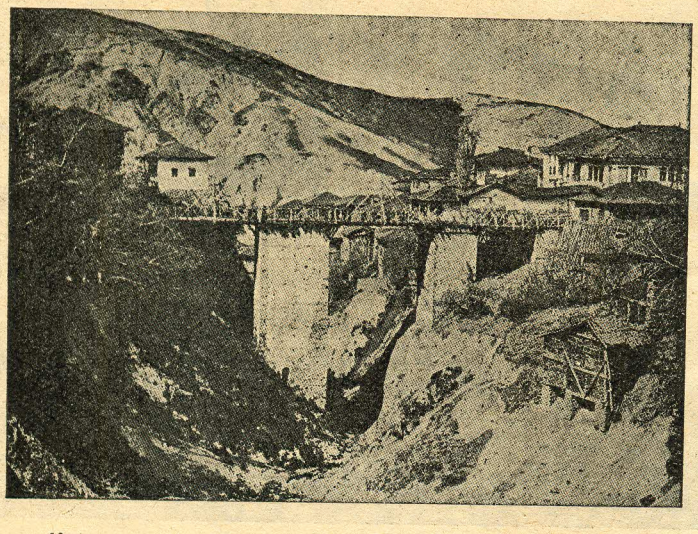

Кѫтъ отъ гр. Кратово. Мостътъ, лобното мѣсто на Йосифъ Даскаловъ 1897 г.

славнитѣ ѝ подведомствени общини, съ което се възвестяваше, че 11 май ще бѫде светителски праздникъ и въ него денъ ще се чествува паметьта на Св. Равноапостоли, двамата братя св. св. Кирила и Методия, славянски първоучители, които сѫ дали на славянството азбуката и сѫ превели евангелието и черковнитѣ книги, по които се служи и чете черковната служба въ православнитѣ черкви. Поради това на 11 май т. г. (1885 г.), по случай хиляда годишнината отъ смъртьта на по-стария отъ братята, св.

Методия, (св. Кирилъ умрѣлъ по-рано), ще се отпразднува за пръвъ пѫть тоя праздникъ, най-тържествено, като праздникъ на първитѣ просвѣтители и първоучители въ всички български черкви съ участието на цѣлия български народъ и учащата се младежь". Всичкитѣ богомолци въ храма съ благоговение изслушаха това архипастирско послание и, следъ прочитането му, по лицата на всички богомолци се изписа радость за това откровение. А следъ отпускъ на черква, като по даденъ знакъ, цѣлиятъ народъ се отправи предъ училищната сграда, а представителитѣ на еснафитѣ, заедно съ общинаритѣ и учителския персоналъ, се отправиха по високитѣ стълби за общинската канцелария въ горния етажъ на училището, а часть отъ народа — главно младежи — ги последваха и изпълниха голѣмия салонъ на класното училище, въ очакване да чуятъ първи реше-

Детска „флотилия" въ Охридското езеро

нията на българския синедрионъ за начина на предстоящето праздненство.

Следъ недълги обяснения и разисквания въ „Народното събрание", обяви се на чакащия народъ, че празднеството ще се уреди по програма, съставена отъ комисия, състояща се отъ членове на общината, учителитѣ и представители на младежитѣ отъ всички еснафи. Решенията на тая комисия ще бѫдатъ съобщавани чрезъ ученицитѣ на родителитѣ имъ и цѣлия народъ — всички да се готвятъ за тоя день, който ще бѫде *вторъ Великдень* за българския народъ.

Народътъ се разотиде радостенъ и презъ цѣлия день, пъкъ и презъ всичкото време до самия праздникъ, не слизаше отъ устата на стари и млади името на св. св. Кирила и Методия. Тѣхната биография бѣше заучена наизустъ отъ всички грамотни

и разказвана многократно отъ тѣхъ на неграмотнитѣ старци, баби и деца — всички искаха да узнаятъ за новия Великдень.

*

Въ трескаво очакване на приготовленията за праздника, последния понедѣлникъ преди него осъмнахме въ училището и не можахме да си намѣримъ класнитѣ стаи. Дъсченитѣ прегради били съборени въ сѫбота и недѣлята и натрупани на купъ, а срѣднитѣ 5—6 класни стаи, разградени, образуваха единъ просторенъ салонъ съ три успоредни отдѣления, и въ дъното на срѣдното,

Вършитба въ Мариовско

тъкмо срещу главната врата, издигната голѣма естрада. Чиноветѣ не бѣха вдигнати и ученицитѣ се прибрахме въ класнитѣ си стаи, а следъ удрянето на звънеца се явиха и класнитѣ ни наставници, но вмѣсто да почнемъ уроцитѣ си, нѣщо което бѣше невъзможно при тоя видъ на салона, учителитѣ направиха поръжки, какво да правимъ по приготовленията за праздника.

Презъ 3-4-тѣ дни, които ни дѣлѣха отъ голѣмия праздникъ, по указание на учителитѣ, прибрахме отдѣлнитѣ дъски отъ преградитѣ, накамарени въ салона, въ зимницитѣ и, по тоя начинъ,

следъ почистване и измиване на подоветѣ и бѣлосване на стенитѣ, салона стана свѣтълъ и чистъ като новъ. А последнитѣ единъ-два дни, прибирайки се въ училището на опредѣленото сутринь и сл. обѣдъ време, никой ученикъ не идваше съ учебници, а съ букети отъ полски и градински цвѣтя, за събирането на които взимаха участие всички домашни на ученицитѣ, като се надпреварваха да набератъ и стъкмятъ по-голѣми и по-кичести букети. Отъ тия букети се правѣха грамадни гирлянди и се укичваха вратитѣ и прозорцитѣ на училището, така че на самия праздникъ училището бѣше потънало въ гирлянди отъ зеленина, цвѣтя и борови вѣйки.

Отъ ранни зори до късно вечерь редици ученици, пъкъ и възрастни еснафи се точеха презъ полето къмъ ливадитѣ и планината за да събиратъ *щърково цвѣте* (нарцисъ), *петопърстъ* (иглика) и др. полски и горски най-разнообразни цвѣтя.

Крушовски мияци въ своитѣ живописни носии

Мѣстностьта *„Бузаана“* (ледница) на Селечката планина, надъ с. Селце, на пжтя за Марихово, кънтѣше по цѣли дни отъ пѣсни и викове на празднично настроенитѣ ученици и гриждани. Ливадитѣ на *„Чачорица“*, чакъ до далечнитѣ полски села, бѣха огласявани отъ веселитѣ викове и пѣсни на сжщитѣ, надпѣвайки се съ пролѣтнитѣ гости въ нашия край — прелѣтнитѣ птици. Даже полскитѣ и горски пазачи, все турци, които въ друго време не даваха „пиле да прехвръкне“ презъ пазенитѣ отъ тѣхъ поля и гори, сега не само не забраняваха ходенето и тарашуването изъ ливадитѣ и посѣвитѣ, но и сами улесняваха „двукракитѣ пчелици“ да кацатъ отъ цвѣтъ на цвѣтъ и да откжсватъ най-хубавитѣ отъ тѣхъ за голѣмия праздникъ на „раята“ — до тамъ бѣше станалъ вече популяренъ тоя праздникъ, че и турцитѣ се

гласѣха да взематъ участие въ него, безъ да ги интересува значението му.

Най-после и предпоследния день на праздника бѣ настжпилъ. Обкичването на училището, черквата и просторния дворъ е привършено, събрани сж отъ кжщитѣ на по-близкитѣ махали столове, пейки и мека мебелъ, наредени сж въ редици въ салона и двора за да има кжде да насѣдатъ каненитѣ официални представители на властьта, първитѣ бегове, аги, представителитѣ на еснафитѣ, а народа, масата се счита поканена още отъ първия день, когато се възвести празника — нали отъ тогава тя изживѣ времето въ трескави приготовления за най-блѣскавото посрещане и отпразднуване новия Великдень.

Въ надвечерието на праздника цѣлиятъ градъ, всички кжщи, улици, площади и кръстопжтища сж, по обичая, пометени, почистени, полѣти съ вода за да се освежи жешкия майски въздухъ

Крушовски бърсяци въ своитѣ живописнии носии

и да се не вдигатъ прахове на другия день, когато мало и голѣмо, въ непрекжсната върволица ще се проточи къмъ черквата и училището, а оттамъ въ стройни редици извънъ града за довършване на тържествата, по-близу до природата, всрѣдъ божитѣ дарове на майката-земя, която ни е родила, откърмила и която ни принадлежи — нашата мила Родина — земния нашъ рай.

Всички порти на кжщитѣ сж потънали въ зеленина и цвѣтя, повече отколкото на Гергьовдень, който се смѣта за праздникъ на пролѣтьта, на новъ животъ още отъ дѣди и прадѣди и го празднуваме по традиция, съ зелени върбови вейки забучени на врати и прозорци, а праговетѣ постлани съ „*базье*“ (чимове), за да пристжпва всѣки, влизайки въ кжщи, върху зелена трева.

Ето и самия праздникъ настжпва. Цѣлиятъ градъ осъмва при хубаво майско слънце, призованъ отъ сладкозвучнитѣ огласи на черковното клепало, подъ ударитѣ на чукчетата на музико словеснейшия Ицо Клисаро, извѣстенъ въ черковната ни история, съ своитѣ финни напѣви чрезъ безжизненото дървено клепало, гласа на което отеква въ ранно утро на Селечка планина, Бабуна пл. и Плетварския проходъ.

Цѣлиятъ градъ е на кракъ, мало и голѣмо премѣнено, стъкмено въ най-новитѣ си великденски дрехи, е на пжть за Божия храмъ и училището, които отрано още не могатъ приютѝ празднуващия народъ. Черковната служба се извършва отъ цѣлото духовенство, облѣчено въ най-велелепни одеяния.

Мариовско хоро

За последенъ пжть дякона възвестява отъ амвона реда на праздненството и приканва гражданството къмъ благочиние и редъ за да се изтъкне предъ свои и чужди величието на праздненството и неговото историческо значение за българския народъ и градудящитѣ поколѣния на вѣки-вѣковъ.

Специалнитѣ тропари и пѣснопѣяния не слизаха отъ устата на по-старитѣ. Даде се отпускъ на черква отъ архиерея и цѣлото множество, предшествувано отъ хоругвитѣ на черквата и иконата на Светитѣ Равноапостоли, носена отъ духовенството, потегли за училището, салона на което бѣше пъленъ вече отъ поканенитѣ гости, които на крака посрещнаха литието. Отъ естрадата свещенството възвести многолѣтствие за султана, хѝ-

ръ̀тъ отъ ученици и граждани изпѣ султанския маршъ (*Нашри нуръ*) и хвалебствената пѣсень за случая, *„И следъ тисяща години“*, — *„Папитѣ Ви люто кълнятъ, че сте еретици“*. Черковното пѣснопѣние е свършено и всрѣдъ несмлъкващи притаени радостни възгласи, директора на училищата съ високъ гласъ произнесе слово за праздника, описа живота на светитѣ братя, следъ което хоръ̀тъ изпѣ училищни пѣсни, пригласянъ отъ цѣлия народъ, и се заредиха декламации отъ ученици, които влѣха съ жаръ и патосъ своето чувство на гордость и величие предъ образа на Светитѣ Равноапостоли, създатели на славянобългарската азбука и книга.

Следъ изпълнение на цѣлата програма, гоститѣ бѣха почерпени съ локумъ и шербетъ. Съ хиляди комплементи, изразъ

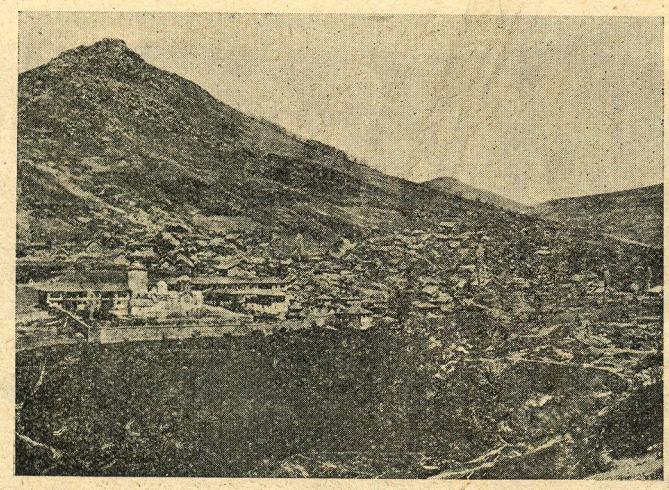

Кротовския монастиръ „Св. Гаврилъ Лесковски“

на доволство отъ виденото и чутото, каймакаминътъ, заедно съ придружаващитѣ го турци, си взеха сбогомъ отъ учителитѣ, първенцитѣ и свещенството и бѣха тържествено изпратени до двора на училището, кѫдето младежи и ученици бѣха завъртѣли кръшно хоро, подъ звуцитѣ на чалгията, а встрани други — прѝ гайда.

Въ кръшни хора народътъ прекара въ двора на училището до обѣдъ. А следъ обѣдъ цѣлиятъ градъ се стече пакъ въ училищния дворъ, откѫдето въ стройни редици ученици и народъ се отправиха презъ „чаира“ за „Гюмушица“, кѫдето подъ хладнитѣ сѣнки прекара до вечерьта въ пѣсни и хора̀ и всѣкакви веселия и игри. Околнитѣ лозя и ниви бѣха приютили много турски семейства, к о и т о изподъ чернитѣ яшмаци следѣхи внимателно игритѣ и веселието на „раята“ — любопитството бѣше обхванало и ханъмкитѣ да видятъ тоя голѣмъ праздникъ на българитѣ (по тѣхному к а з а н о „гяуритѣ“).

Така славно се отпразднува въ гр. Прилепъ първия день на светитѣ братя св. св. Кирилъ и Методий, по случай 1000-годишнината отъ смъртьта на св. Методий (885—1885 год.). Ежегодно на 11 май ст. ст., все тъй тържествено и при участието на цѣлия народъ е ставало това праздненство, затова и празника доби чисто народенъ характеръ — стана националенъ български праздникъ. Постепенно, съ развитието на учебното дѣло и въ селата, съ похвалната дейность на учителството, празднуването на св. св. Кирилъ и Методий ставаше по сѫщия начинъ и въ всички голѣми села, кѫдето имаше черкви и училища, до 1918 г.

Празднуването на св. Кирилъ и Методий въ Битоля

Празднуването на св. св. Кирилъ и Методий въ Македония почна въ всички градове и по-голѣми села още отъ хилядогодишнината (1835 год.), а споредъ важностьта на духовния цен-

Историческа черква край Битоля — Св. Недѣля

търъ на българската просвѣта, тамъ кѫдето нѣмаше още училище, празднуването ставаше пунктово, съ центъръ нахийски градъ или мудюрлукъ, като ученицитѣ отъ околнитѣ села идваха тамъ за празника, а въ много села се учредиха на сѫщия день сборове (събори), които привличаха българския селянинъ отъ десетки километра и отъ всички планински села, отдалечени отъ важнитѣ цетрове и съобщителнитѣ артерии. Така напр. въ Прилепъ се стичаха селянитѣ и ученицитѣ отъ подгорието на Селечка планина и Бабуна, а въ Битоля отъ перистерскитѣ села; мориховскитѣ села — въ с. с. Дуйне и Полчища.

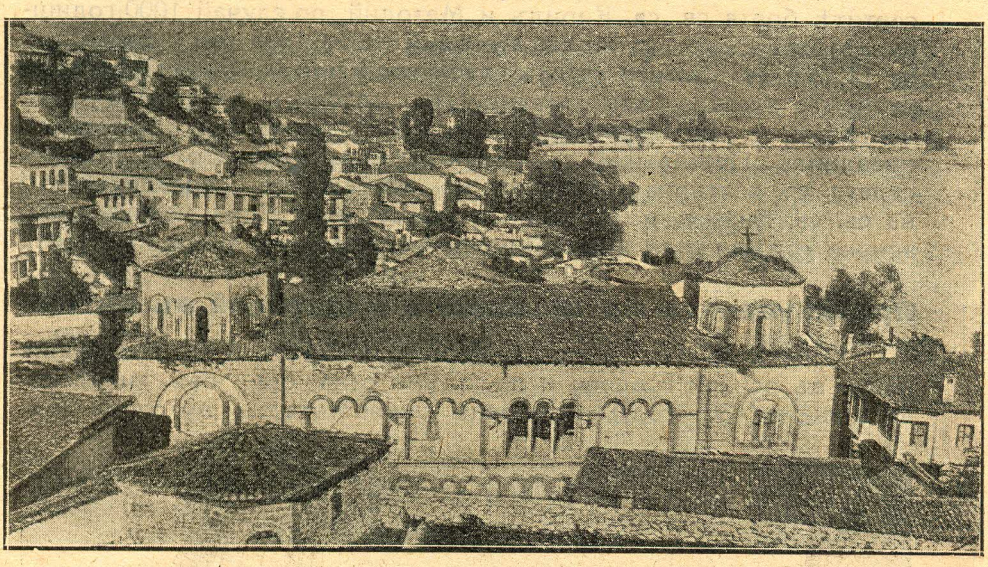

Старинната черква „Св. София“ въ гр. Охридъ

Селянки отъ Охридско на хоро

Презъ 1888/9 уч. год. завършихъ III прогимназиаленъ класъ въ родния си градъ и на следната учебна година постжпихъ въ IV класъ въ гр. Битоля като възпитаникъ на българския пансионъ, издържанъ отъ Екзархията съ малка ежегодна субсидия, а ученицитѣ плащахме, споредъ имотното състояние на родителитѣ ни, отъ 3—5 до 12 лири годишна такса, срещу която, освенъ квартира, храна и пр., получавахме обуща и формено облѣкло — еднакво и за беднитѣ ученици, приемани безъ каквато и да е такса, и отъ богатитѣ такива, които плащаха пансионска такса. За училището не плащахме никаква такса, а учебници и помагала си набавяхме сами. Само беднитѣ ученици се ползуваха и отъ безплатни такива.

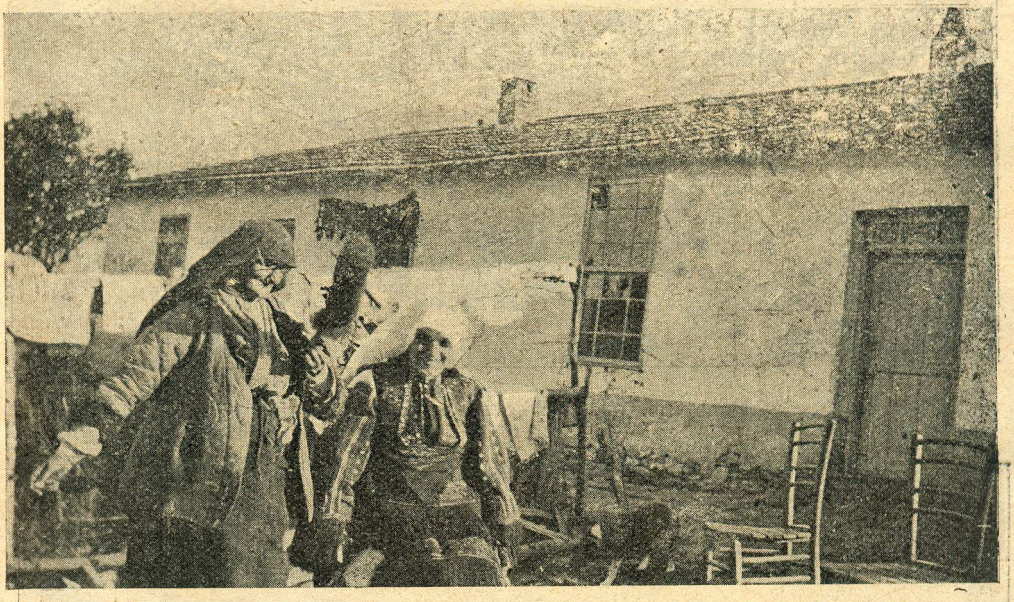

Баба Велика отъ с. Смилево презъ паметното Илинденско възстание.

Българсиятъ духъ въ Битоля бѣше много бодъръ и повишенъ, тъй като съ създаването на прогимназията, благодарение приижданото на много ученици и отъ най-отдалеченитѣ околии на югозападна и югоизточна Македония, тѣхнитѣ родители, идвайки въ града, внасяха оживление.

Така че района на битолската тогавашна прогимназия се простираше до Черни Дринъ на западъ и на северъ до Бабуна, и Паякъ — северо-изтокъ, а на югъ и югоизтокъ — до Кожухъ и Галичица планина. И тъй, въ битолската прогимназия се срѣщахме костурчани, леринчани, охридчани, стружани, дебърчани, кичевчани, прилепчани, мириховци и битолчани (разбрано ученицитѣ отъ изброенитѣ околии). Различнитѣ народни носии тука

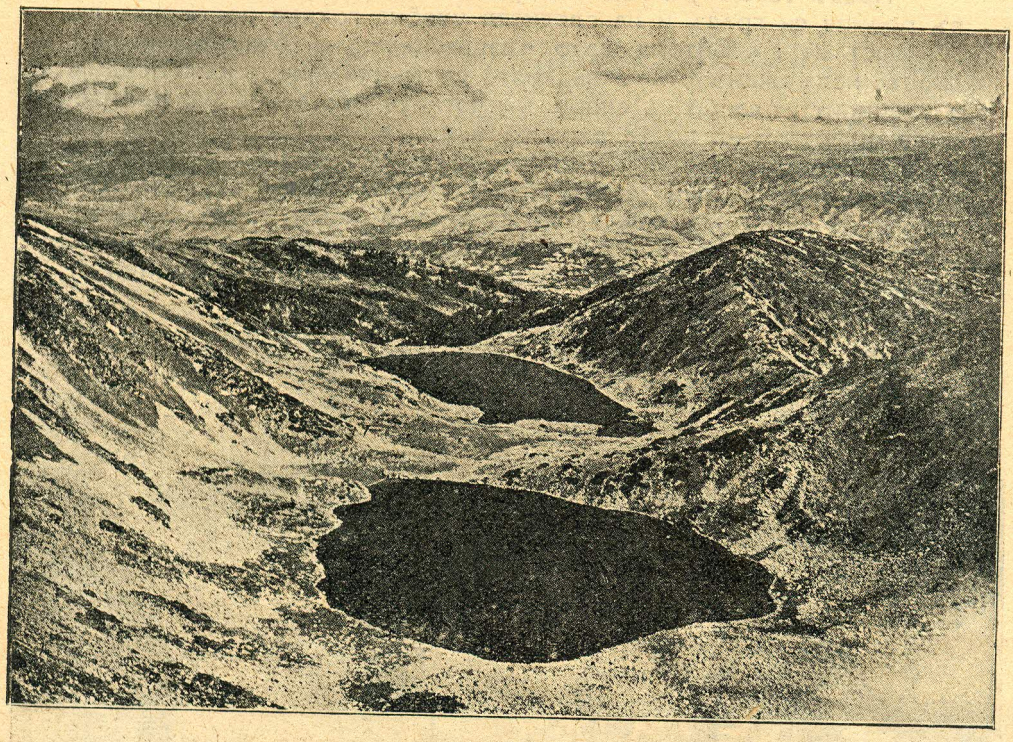

Изворитѣ на р. Мѣста въ Рила планина

Българки отъ Солунско въ живописнитѣ имъ народни носии

се сливаха и ние всички ставахме *„чернодрешковци“* и „червенокапци“ — отъ пансионската възчерна униформа съ червени кантове и алени фесове. Дългитѣ антерии и салтамарки, литенитѣ дзиври и доламчета, бѣлитѣ потурки и сакулки, халадженитѣ гащи и памуклии антерийки, арнаутскитѣ бѣли такета и разноцвѣтнитѣ капи и фесчета — бѣха замѣнени съ униформата и аления фесъ — низамъ такъми, чисто по военному, по подобие на турскитѣ идадие-мектеби, султание хукукъ-мектеби и пр. Поради това, всѣко излизане на пансионеритѣ въ строй изъ града привличаше маса любопитни българи, турци и отъ други народности битолчани — едни да се порадватъ на националната гордость,

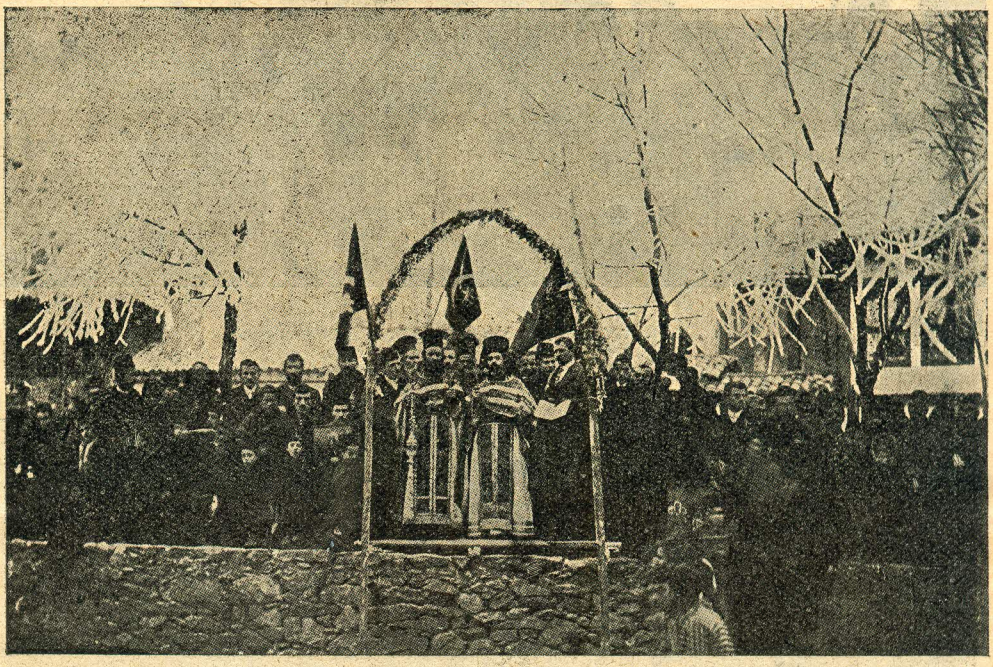

Отпразднуване „Богоявление“ въ гр. Леринъ презъ 1906 год.

българския пансионъ, други — да злорадствуватъ и клеветятъ, а трети — просто да правятъ сеиръ. Българскиятъ пансионъ, следъ създаване на Екзархията, бѣше пръвъ такъвъ въ Битоля. После, и доста по-късно, откриха пансиони и другитѣ народности, а сръбската пропаганда — едва къмъ 1904 година.

Всѣка недѣля и на празднични дни бѣхме водени подъ строй въ черква, а следъ обѣдъ — на разходка, презъ многолюднитѣ улици къмъ Деве-хани, Кисела-вода, Кръстоферъ, Мала-чешма, Св. Недѣля и пр. Нашитѣ разходки негласно бѣха съпровождани отъ групи младежи и цѣли семейства и добиваха характеръ на български събори и се завръшваха късно надвечерь

На чешмата

Жетва въ Разложко

съ смѣсени кръшни хора подъ звуцитѣ на гайда, кавалъ, хармоника, чалгия или зурни и тъпани. И всичко това ставаше все случайно, все импровизирано, затова пъкъ излизаше винаги сърдечно и задушевно и всѣки се връщаше у дома си съ душевна наслада и високо подигнато национално съзнание. Не липсваха, обаче, и специално устройвани народни тържества, добре организирани, но и тогава центъра заемаха пансионеритѣ. Така напр. празднуваше се 1 май ст. ст. като праздникъ на пролѣтьта. Тогава цѣлата българска Битоля съ женитѣ и децата си бѣше извънъ града по ливади или въ гореизброенитѣ мѣстности. Но най-тържествено се празднуваше праздника на Равноапостолитѣ или просто, както народа свикна да го нарича само *„11 май“*.

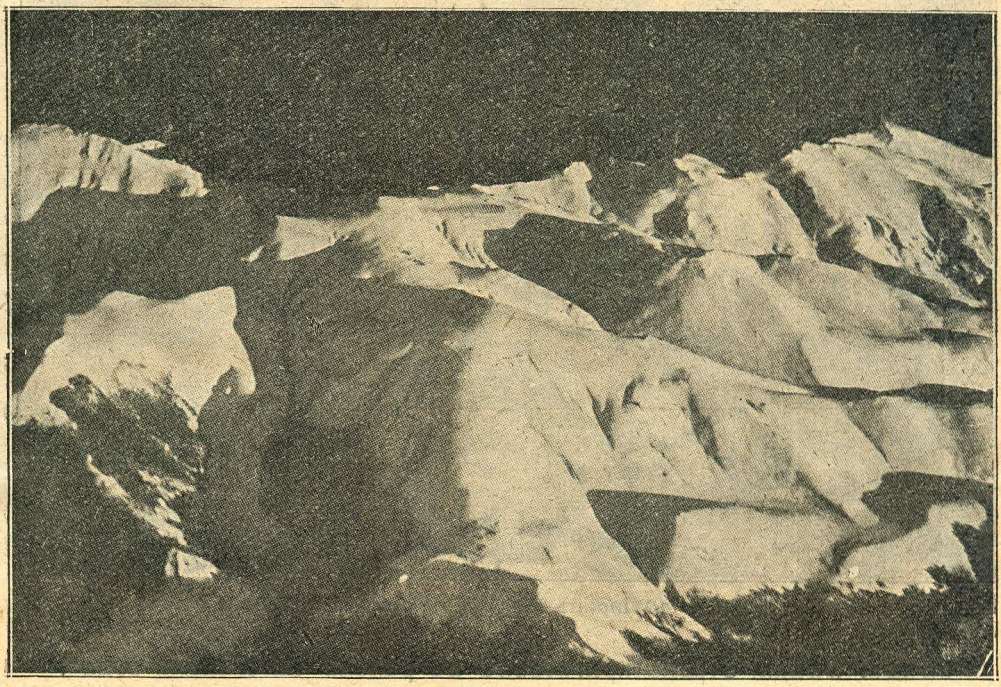

Зимна гледка въ Бабуна „Свинска (Соничка) глава“

Официалната часть на праздненството почти навсѣкжде бѣше все една и сжща. Тържествена служба въ катедралата (при много черкви въ единъ градъ — едночерквие), при участие на цѣлия народъ и учащата се младежь. Разкошна украса на черкви, училища, пансионъ и частни домове съ цвѣтя и зеленина.

Следъ отпуска на черква въ пространния дворъ на пансиона въ Битоля — молебенъ отъ цѣлото духовенство и гражданство, при участието на официално поканени представители на властитѣ, представители на друговѣрнитѣ черкви и училищни

власти и войсковитѣ части. Музики, гайди огласятъ тържеството, а по-късно ржководятъ народното веселие презъ цѣлия день. Следъ молебена, хоровото изпѣване на султанския химнъ, тропара и молебствието за празника, почватъ училищнитѣ и народни пѣсни, изпѣвани и повтаряни винаги въ единъ гласъ отъ ученици и народъ. — Следъ обикновеното алатурка почерпване на официалнитѣ гости и гражданството съ локумъ, шекерчета и шербетъ, официалната часть на тържеството се смѣта за свършена, следъ като се приключатъ речитѣ, декламациитѣ и пр. и почватъ народнитѣ хора, които свършватъ късно къмъ

Кжтъ отъ Пиринъ пл. презъ зимния сезонъ

обѣдъ. Обѣда, отрано приготвенъ въ района на *„Кисела вода“*, чака пансионеритѣ, а за гражданството, по предварителна уговорка на черковнитѣ и училищни настоятелства съ гражданството (чрезъ еснафитѣ), се пекатъ агнета и е приготвено кисело млѣко. Слагатъ се на зелената трева дълги софри и обѣдътъ почва общо, при голѣмо веселие. *„Киселата вода“*, едничкото природно питие, замѣства шампанското при наздравицитѣ, но не липсватъ и бира и вино, доставени частно отъ желаещитѣ отдѣлни компании.

Обѣдътъ се свършва при най-непринудено веселие и смѣхъ и се почватъ разнитѣ игри. Едни играятъ подъ звуцитѣ на турската чалгия: елбасанчето, арнаутското, а други на гайда: прекуридското, ситното и пр. На разни страни на групи се над-

скачватъ, надрипватъ, прескачватъ или играятъ на криеници, на „мижи-татарака“ или „дълга магарица“; трети надхвърлятъ камъкъ и пр., а четвърти се надпѣватъ на старинни народни пѣсни, съпровождани отъ гайда или кавалъ. Представятъ се сцени изъ народния битъ при радостни и скръбни случаи; извършатъ се разни обичаи: коледарски, великденски, духовденски и св. николски — смѣхъ и веселие оглася цѣлата околность, само българската речь и пѣсень се слуша и природата и камънитѣ чувствуватъ, че български народенъ праздникъ се празднува.

Изъ день въ день, влиянието на тия праздненства, приижданието на нови ученици и тѣхнитѣ родители въ гр. Битоля издиг-

Младежко хоро въ с. Боемица, Е.-Вардарско

наха българското влияние и българската търговия до степень, че донеотдавна замрѣлата българщина, която до скоро „се срамуваше да се прояви, а българитѣ се срамуваха да се наричатъ българи“, както основателно жигосва въ своята славянобългарска история отецъ Паисий цѣлия български народъ подъ гнета на фенерската гръцка патриаршия, а Битоля стана духовенъ центъръ въ югозападна Македония и веднага се преобрази, и само 10 — 15 години по-късно стана и срѣдище на революционното движение — Пелистеръ и Бигла приютиха борцитѣ отъ Илинденъ на 1903 година.

*

Отпразнуването въ Солунъ.

Въ 1893/94 учебна година въ Солунъ изкарахъ последния класъ на гимназията, която бѣше единствената българска гимназия въ Македония и Тракия и нейната територия обгръщаше българскитѣ земи отъ Шаръ до Странджа и Осогово съ Родопитѣ на северъ, до албанскитѣ планини и рѣка Бистрица съ Бѣло море, на югъ. Като срѣдище гр. Солунъ стана такъвъ и на търговията и на българската просвѣта. За това способствуваше и неговото географско положение, ж. п. мрежа, Бѣло море, които го свързваха съ Европа и цѣлъ свѣтъ. Това засили и неговото културно и духовно значение за българщината и скоро виждаме

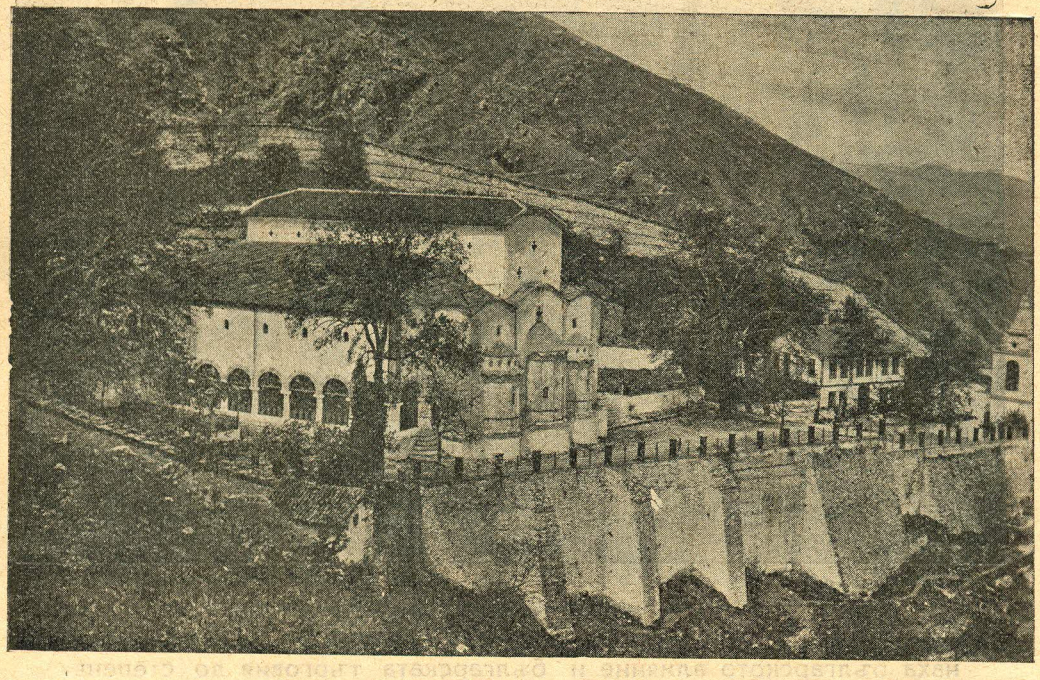

Прочутата черква „Св. Пантелеймонъ“ въ гр. Велесъ

Солунъ, само 10 години преди Илиндень, да играе централна роля и въ революционното движение на Македония — тамъ се тури основата на ВМРО, тамъ бѣ и седалището на Централния комитетъ. Солунъ съ право е столица на Македония.

Пансионътъ при гимназията бѣ образцово нареденъ и дълго време служеше за примѣръ не само на инороднитѣ християнски народности, но и за самата управляваща нация — турската.

Това най-добре се илюстрираше при празднуването на българскитѣ национални празднични и при годишнитѣ актове на българскитѣ гимназии, въ които официалнитѣ военни, граждански

и духовни власти редовно вземаха участие чрезъ най-виднитѣ си представители. Най-голѣмъ български националенъ праздникъ обаче, си оставаше деньтъ на Св. Кирилъ и Методий и по тържественость на отпразднуването му, равенъ нему нѣмаха даже турцитѣ. Той се празднуваше въ Солунъ не само отъ българската община и българскитѣ мжжка и девическа гимназии, но и съ участието на негласни български делегации почти отъ всички

с. Невѣска, Леринско, населено само съ власи. Тамъ презъ Илинденското възстание, 1903 г. се развиха голѣми боеве между силни турски пълчища и съединенитѣ Лерински и Костурски чети.

български градове на Македония и Тракия и по-голѣмитѣ имъ села. А и самото българско население на града нарастна за кжсо време на нѣколко хиляди семейства, дошли отъ всички краища на Македония. Най-многобройни обаче си оставаха презъ това време дебрянитѣ, като предприемачи-строители и майстори, млѣкари, скотовъдци и по-рѣдко занаятчии. Докато всички придошли въ Солунъ български семейства промѣниха своята носия, единствени дебранитѣ запазиха своята тежка, но китна бъл

Дебърския манастиръ „Св. Йованъ Предтеча“ — Бигоръ

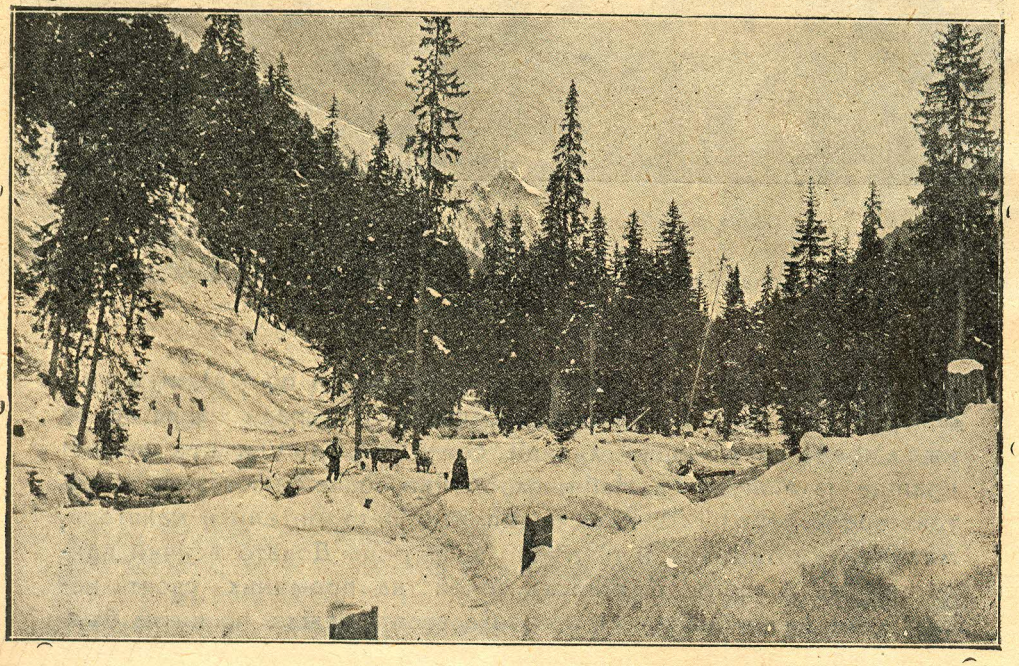

Зименъ пейзажъ въ Родопскитѣ планини

гарска народна носия за всички чужденци и чуждоезични народи, чиито представители бѣха се заселили въ достатъчно голѣмъ брой. Солунъ представляваше презъ това време единъ голѣмъ космополитенъ търговски центъръ съ многостранни влияния. Но най-голѣмо си остана *еврейското,* а следъ него, въ последно време и българското.

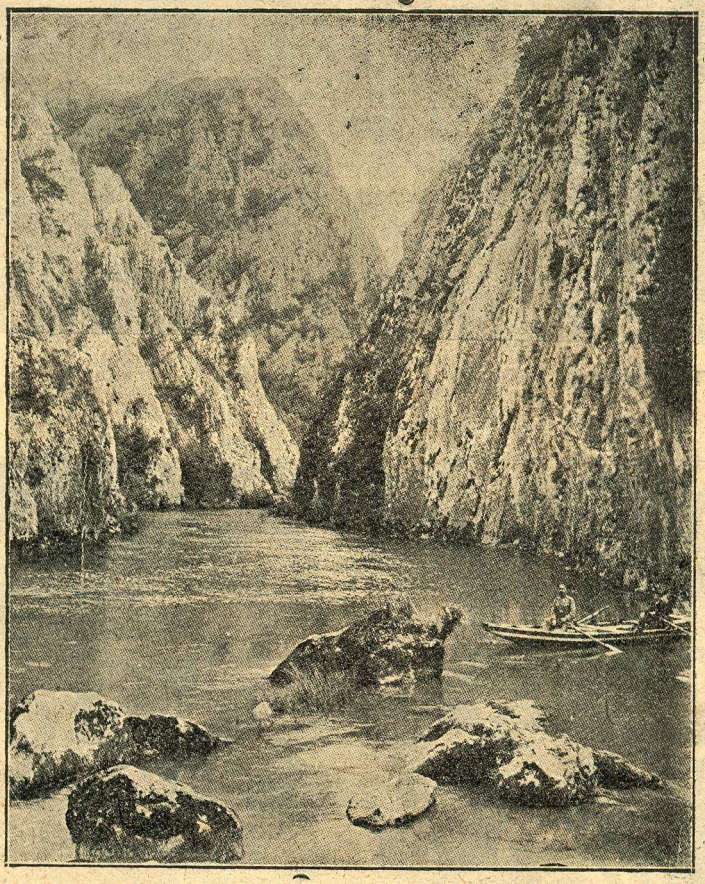

Кжтъ отъ р. Трѣска, притокъ на р. Вардаръ — до Скопие

Празднуването на св. св. Кирилъ и Методий, следъ отпускъ на черква — официалното праздненство — ставаше въ пространния дворъ на мжжката гимназия, която се намираше въ северната часть на града, близу до главната турска махала и правителствения домъ. Самото сдание е било бейски конакъ, откупенъ за цельта.

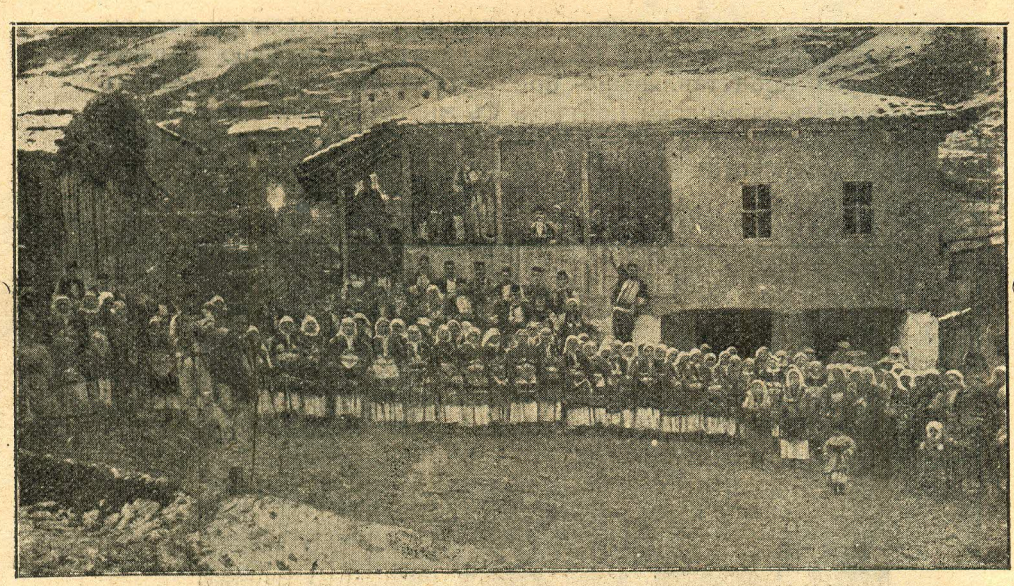

Праздниченъ день въ с. Папрадище (Азотъ-Велешко)

Съборъ въ манастиря „Св. Илия“ при с. Мирковци,
Скопска Черногория

Поради тропическитѣ почти горещини въ града, за праздненството се обтѣгаха въ двора на гимназията голѣми платнища, които задържаха слънчевитѣ лжчи и предпазваха отъ дъждъ. Обтѣгането имъ ставаше цѣла седмица почти преди празника, а събирането имъ — следъ Петровдень, въ края на учебната година, следъ годишния актъ на гимназията, когато ставаше раздаването на училищнитѣ свидетелства по много тържественъ начинъ.

Всичкитѣ канени гости, гражданството и ученицитѣ отъ гимназиитѣ и основнитѣ училища се разполагаха като на лагеръ, подъ сѣнкитѣ на опънатата надъ двора тента, украсена и цѣла обточена съ гирлянди отъ цвѣтя и зеленина (кипарисъ и чемширъ).

Тържеството по официалната програма почваше съ изпѣването отъ ученицитѣ и гражданството на султанския химнъ, светителския химнъ на двамата просвѣтители, училищни и народни пѣсни, следъ което се произнасяше слово за виновницитѣ на праздненството, произнасяха се декламации отъ ученици, правѣха се отъ сжщитѣ физически и химически опити съ апаратитѣ на богатия кабинетъ при гимназията. Тая часть на тържеството завършваше едва къмъ обѣдъ следъ почерпване на гоститѣ съ сладкиши, лимонада и разни лакомства. Обѣда обикновено ние пансиоеритѣ правѣхме въ пространния паркъ „Бешъ-чинаръ“ или „Пиргитѣ“, кждето, презъ цѣлия день, до вечерьта, подъ звуковетѣ на музики и гайди, ученици, учители и цѣлата българска колония прекарвахме въ хора и танци, пѣсни, веселие и игри и всички, въ грамадни редици презъ най многолюднитѣ улици и край морето, се връщахме въ града и се разотивахме.

Празднуването на св. Кирилъ и Методий не само за насъ българитѣ, а и за всички народности въ града и чужденцитѣ бѣ станало символъ на българско тържество, на *българщина*, защото само българинътъ умѣеше да влага въ праздненство цѣлата си душа, всичкитѣ си копнежи — изразъ на което бѣха всички прояви на величие, народна гордость, себеуважение и толерантность къмъ свои и чужди.

Празднуването въ Щипъ

Презъ учебната 1895/96 г. бѣхъ общински учитель въ гр. Щипъ. Директоръ на народнитѣ училища въ града бѣше Гоце Дѣлчевъ съ 8 души учителски персоналъ, повечето щипяни. А въ Ново-село, което се смѣта нераздѣлна часть отъ града, имаше отдѣлни училища — основно и класно (два класа), а щипската прогимназия имаше 3 класа.

Отпразднуването на праздника св. Кирилъ и Методии тая година, както и по-първата, при директорството на Делииваповъ и учителствуването на Д. Груевъ и Г. Дѣлчевъ, стана по най-тържественъ начинъ. Официалното праздненство стана при обстановка и редъ, както описанитѣ въ другитѣ градове. Неофициалното праздненство стана следъ обѣдъ, вънъ отъ града, въ

района на лозята при „Новакова чешма“, масово посетено отъ цѣлото гражданство, при голѣма задушивность и небезпокоявано отъ ничий чуждъ погледъ. Околията сѫщо бѣше представена чрезъ свои делегати въ праздненството, на което не липсваха и прояви отъ бунтарско естество чрезъ пушечни гърмежи, пѣсни и хора при изобилно македонско най-хубаво домородно винце.

Праздника въ Радовишъ

На следната уч. 1896-97 година отпразднувахъ Св. Кирилъ и Методий като учитель въ гр. Радовишъ. Особено въ тамошното праздненство бѣше участието на цѣлата околия и гражданството безъ разлика на вѣроизповѣдание.

Всички протестанти отъ града и близкитѣ села взеха най-активно участие въ праздненството и се проявиха като най-голѣми националисти българи, което чувство запазиха и пазятъ ревниво. Тържеството бѣ приключено въ лозята, непосрѣдствено задъ града, необезпокоявано отъ никого и тачено отъ властьта и юрушкитѣ поселеници на Плачковица.

* * *

Слава и величие на радѣтелитѣ за българското слово и азбука

Нека запазимъ споменитѣ за славнитѣ времена и съ тѣхъ ободримъ иднитѣ поколения за величието на българския родъ!

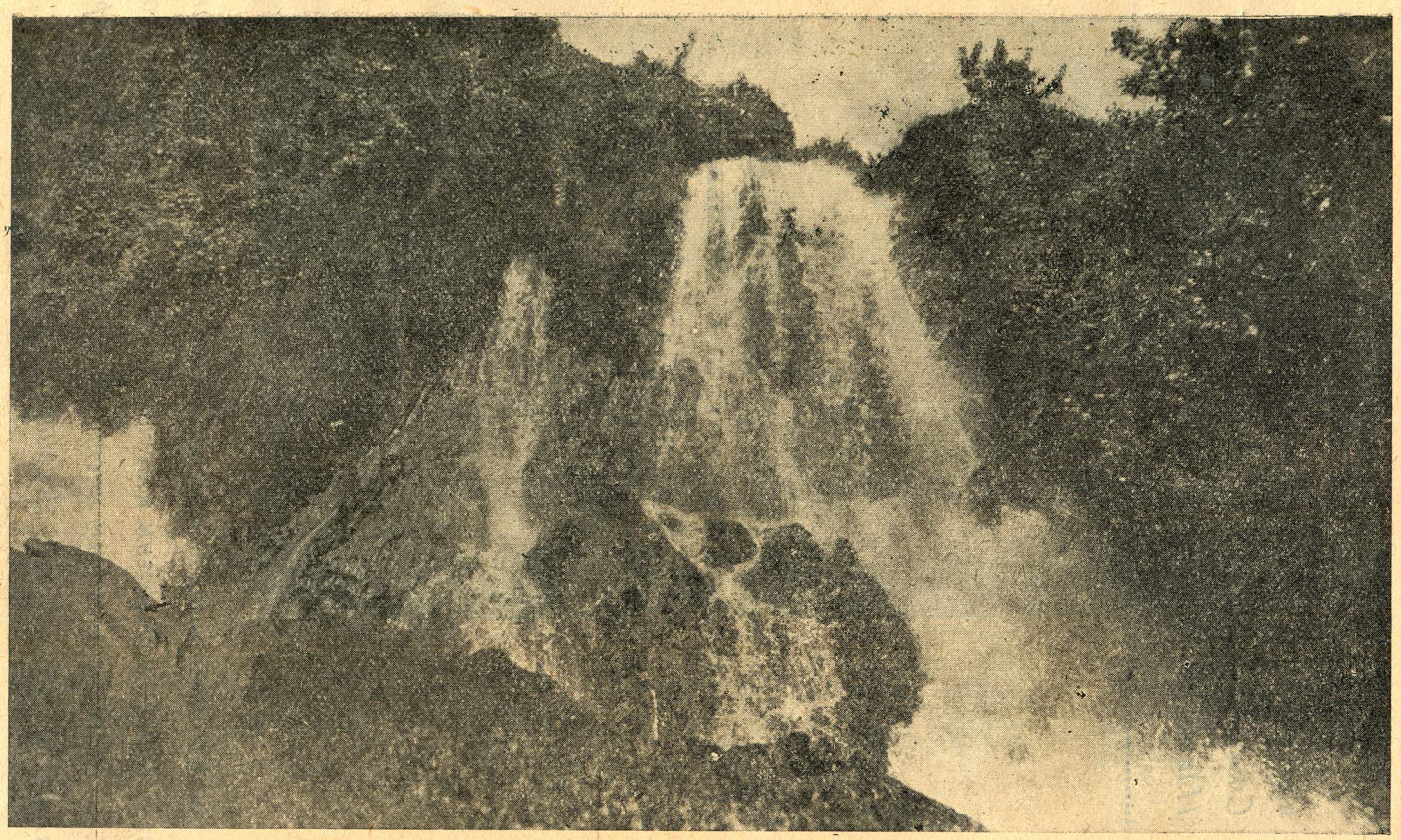

Водопадитѣ въ гр. Воденъ

Всичко, отнасяще се до изданието — пари и поржчки — се изпраща лично до автора Тодоръ Станковъ въ София, на адресъ ул. Алабинъ № 30 — Илинденска Организация.

Цената на книгата е 10 лева, подвързана — 25 лева.

На настоятели и продавачи се прави 30% отстжпка въ книги — подвързъни или неподвързани, или 25% въ брой.

Вестникарскитъ настоятели поржчкитъ си отправятъ до Дружество „Куриеръ", София.

Сканирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres